

БЕАТА БАЛОГОВА
КОРНЕЛИЈЕ

Уредник
Корана Боровић

Copyright © Beata Balogova, 2022.
Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад 2023.

Сва права задржана. Копирање, фотокопирање, умножавање и коришћење текста у било ком облику није дозвољено без претходно писане сагласности.

Књига излази уз финансијску подршку Фондације СЛОЛИА
Књижевног информативног центра из Братиславе, Словачка

This book has received a subsidy from SLOLIA Committee,
the Centre for Information on Literature in Bratislava, Slovakia

БЕАТА БАЛОГОВА

Корнелије

Превела са словачкої
Зденка Валент Белић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ПРОЛОГ

У свакој породици расте понека прича. Без прича породица се распрши на ветру попут пепела мајчиних цигарета од којих је лагано умирала. На прославама и сахранима људи препричавају доживљаје, често смешне и увек у складу са расположењем публике, али у велико приповедање, у ком би била обухваћена судбина неколико генерација, људи се ретко упуштају, а све из бојазни да не испусте који детаљ, или да не докаже неког, јер можда за столом седи управо онај који се криви за пропаст фамилије – насилник, алкохоличар, себичњак или работодајка. Не морају сви бити сагласни са избором главног јунака, или се поистоветити са улогом коју су од приповедача добили. Причу носе на врх језика као да су спремни у првом тренутку нешто придодати. Када се фамилија окупи, људи више воле да се жале на своје болести или пак на децу, а причу, која захтева вештог наратора, потискују наниже, чак до крајника. Прогутају је и носају у стомаку попут неутаживе глади. Не би да призивају какав неповољан и нежељени исход. Надају се да ће неко уместо њих обавити тај посао, покупиће фрагменте, успомене, наде и страх. Сакупиће породичне митове, ситне лажи, које благо набраних обрва преносе једни другима и истинама које су их затим спасиле. Надају се да ће сем кућа, старих фотографија и порцелана, оставити још нешто што ће трајати чак до праунука. Очекују да ће се неко прихватити ове не-

захвалне улоге и да ће од малих ногу скупљати материјал, као што мрави пабирче мрве. Да није прича, упразно би се окупљали око гробова првог новембра, а мртви више не би имали разлога да се враћају јер сем њихових имена, нико се више ничег не би ни сећао.

Цела фамилија, чак и она далека, знала је да ћу једног дана то учинити управо ја. Било је то попут неког неписаног, неизговореног, али у суштини јасног споразума: била сам ослобођена од послова у башти, спремања, малтене свих мануелних радова, али ми је зато поверена мисија коју нико други за себе није прижељкивао. А ја сам је од малена прихватала као привилегију. Детаљ по ком сам се разликовала од друге деце.

Чин писања у нашој породици био је обавијен великим поштовањем. Најпре бих белом кредом написала речи на бетонско степениште: *alma, család, méhecske, kutya*. Дошле су песме, ситни почетнички песнички промашаји, затим писма самој себи са амбицијом бележења неизбрисивих трагова. Али за ту велику породичну причу човек мора напола да остари, а напола остане дете, како би умео да је напише. Више пута сам покушала, али су се речи расипале у несувисле покушаје које би, истини за вољу, обрадовале вољене, али нису одржале на окупу причу наше породице. Годинама касније покушавам поново, уосталом, за овај задатак ме је одабрала баба.

Моја приче ће вас узнемирити, а потом умирити. Као када вам је у детињству мајка мазала кожу киселим млеком. Не знам тачно шта се све од оног што ћу вам испричати заиста десило, а шта су били живописни снови који вребају децу по прашњавим таванима и олуцима.

Поїлавље йрво

КОРНЕЛИЈЕ

Породице имају своја мала проклетства и благослове. Понекад је у питању ситница, евентуално какав гест који се касније преточи у велику трагедију. Можда је то трагедија, која се, управо супротно, претвара у гест који се касније избегава. Свака породица тражи своју тајну, нешто што би касније могла преносити будућим поколењима као рецепт за киселе краставце. Нешто што би баке на самртној постељи могле дошапнути својим унучићима.

У нашој породици жене су једна другој преносиле име – Корнелија. Требало је да га носе само најјаче. Није им било дато да својој деци дају презиме, зато би прворођеној ћерци качиле име – Корнелија. То је име за које човек мора да порасте да би га заволео, да би га прихватио, пошто звучи као нека наредба: Корнелија.

Дете се од њега престрави. Не само због звука, већ што ће морати да га носи читавог живота. Моју је мајку то такође плашило и зато је тражила да је зову Нели, Нелике – што је ублажавало облик *Корнелија* – име, које се може користити све док човек не упозна и не заволи своје.

Моја сестра је себе звала Лиа. Ово ословљавање није имало ни шпицеве, а звук није запињао у грлу када је човек хтео наглас да га изговори; није рањавало уши као Корнелија, када би га неко на крају изговорио веома гласно.

Мушкарци су у нашој породици умирали веома рано. Млади и пуни страсти падали би с висина, пуцала би им срца, а жене би остајале усамљене.

Љубави су бивале тешке – целоживотне, усрећиле би човека, чиниле га очајним, прудубљивале и није било могуће излечити их. Училе смо тајне биљака, речи које више нико није користио, умеле смо да читамо знамење с небеса, посматрале бисмо птице и биле вичне у хватању прича које би се крајем лета селиле са севера на југ. Током лета вребале би по дрвећу у Мамакиној башти, а када би неко убрао трешњу, крушку или кајсију, хватале би му се за праменове косе или ушне ресице.

Као дете често бих грлила дрво јабуке. Било ми га је жао. Једна изувијана грана била јој је подупрта кривом притком, коју је подметнуо чика Јанош да се не сломи под теретом плодова. Биле су ситне и било их је пуно, посуте црним пегама, као да су запатиле овчије богиње. Једно лето чика Јанош рече да ће на пролеће морати да одсече грану. Замишљала сам како прска крв, јабука испусти застрашујући крик и преплаши врапце скривене на суседном ораху. Мени те јабуке нису биле укусне, али сам их јела да бих олакшала стаблу. Сваког јутра бих потрчала у башту и брала незреле плодове. Загризла бих два пута, затим их бацала кокошкама које су радознало протурале главе кроз прорезе на дрвеној огради.

Мамака, моја бака, Корнелија друга, рече ми да не би требало то да радим, да јабука, налик на жену, мора да изнесе род све док не дође њено време, а да онда плодови сами нападају на земљу. Говорила би да смо ми као ја-

буке. Ми жене. Вучемо своје плодове све док не отпадну, чак и онда ако су опори и нико их не жели. Мамака никада не би дозволила да се стабло јабуке посече. То су биле жене. Јаке жене, и онда када више нису рађале сочне јабуке. Њихови порођајни грчеви претварали су се у полукисело воће од ког бисмо кувале пекмез.

Рече и то да је њој довољан крајак хлеба, и док са њим ујутру прошета баштом, биће сита. Пријале су јој шљиве са обичним хлебом. То је био њен јутарњи колач од шљива. Често бих је виђала како с ножем и пупушком одлази у башту међу своје сестре – јабуке. Она је веровала да све што треба да знамо о животу, можемо научити у њеној башти.

Није знала словачки, а заправо тада још нисам ни ја. Не сећам се када сам научила речи као што су *маслачак* или *йайишииань*, али се сећам да се моја туга појавила по одласку из те слатке гемерске баште.

Често бих ходала боса по масној мађарској земљи која се после кише отварала под мојим стопалима као када човек гурне прст у густу пекмез од шљива. Сећам се тог мљацкавог звука и пред очима су ми стопе. Пекмез од шљива је феномен. Кувале су га у великом казану у дворишту. Набрале би шљиве и из њихових телашаца чупале коштице као малена скамењена срдашца. Шљиве би се сатима мешале у котловима и све би мирисало плаво-љубичасто као кожа растворених шљива.

Живот у башти текао би у складу са временом које је дошаптавало дрвеће и грмље. Било је то време јагода, парадајза и рибизли. Дуго сам мислила да су рибизле заправо лилипутанско грожђе које је одлучило да више неће

расти и да ће, слично јабукама, остати ситно и накисело. Често смо се играли крварења. Згњечили бисмо мале црвене гроздове и мазали их по лицу, коленима, стомаку. Крварили смо радосно, крварили смо разиграно, крварили смо мирисно. Мирисали смо на лето, а безбрижност је лебдела над нама као јутарња магла изнад шуме. Мислила сам да је и Мамака дан за даном ходала тако лагано као и ми, са осећањем да ће све тек доћи и да ће живот увек бити тако нестварно великодушан као и њена башта; да ће се крв, налик соку од рибизли, увек тако лако спирати с браде, а бол проћи зачас као јесења прехлада. Била сам попут мале, дебељушкасте виле у Мамакиној башти, у оној башти у којој су јабуке пружале уточиште црвима, крушке биле тврде и киселе, а јагоде ситне и где смо крварили срећни што смо деца.

Како сам расла, моје време у башти се скраћивало. Све док једном из тог врта нисам сасвим отишла. Оставила сам тамо Мамаку, која ми је обећала да неће умрети док је не упознам са мојим изабраником, а ја њој да ћу до последњег тренутка бити поред ње и испратити је на онај свет. Ићи ћу за њом чак до границе, докле год будем могла, да јој машем када склизне у непостојање. Ниједна од нас две није испунила своје обећање.

Од тада настојим да сачувам понешто од те слатке меланхолије која ју је опхрвала, да забележим одређени проток времена, који у поређењу са овим што данас живим, заправо ни не тече, већ личи на кретање столице за љуљање, али не креће се унапред, јер колико се помери напред, толико се уназад врати. Напред-назад, као да се у

свакој секунди спајају прошлост и садашњост, како би у овом тренутку могло у потпуности да се ужива.

Мамака је била спаситељка изгубљених и сломљених свари. Чаробница. Научила сам од ње да се све може залепити и да се ствари напосто не одбацују. Никада не би бацила, рецимо, кесу од шећера, слагала би их и паковала једну у другу. Понекад би хлеб намазан путером мирисао на шећер. Била је сеоска проналазачица која је истраживала бескрајне могућности употребе предмета. Познавала је стварчице, чија је жеља да постану накит, а новински папир има веће амбиције од једног читања. Мама, Корнелија трећа, такође је то умела, исто тако и моја сестра, Корнелија четврта. Учи томе и своју ћерку – Корнелију пету.

Поїлавље друїо

КОРНЕЛИЈА ПРВА

Мамака је знала да ће лето 1976. године бити незаја-жљиво и узети нам некога. Долазили смо на дуге распус-те. Изашла бих из старог аутобуса, али ме нико није че-као на станици. Кад год бих долазила у Госпин Јабуковац, загрлила би ме, као што грле људи који су решили пита-ње своје љубави. Висока и снажна бледолика жена са очи-ма боје плавичастог незаборавка. Њена безмало провид-на коса била је сјајна попут месечине пуног Месеца касне августовске ноћи. Прешла сам пут до куће. Капија се тешко отварала, морала сам целим телом да упрем у њу. Ма-мака је из дворишта пратила како водим битку са капијом и рекла да ће ово лето бити тешко. Питала ме је хоћемо ли издржати. Имала сам тек шест година, а ни ту тешку метал-ну капију нисам могла да отворим без нечије помоћи. Ни-сам ни слутила шта заправо значи издржати, али сам по-тврдно климнула.

„Да, Мамака, издржаћемо.”

Говорила би да иако човек често мисли да се мора при-премити за тешке ствари, срећа је оно на шта треба да се припремамо. Далеко теже подносимо радост од туге, у то-ме смо почетници. Тугу човек некако обради, као да нам је урођена и природна. Рађамо се плачући. Шта да ради-мо са радошћу, са изненадном бујицом велике љубави, то је оно, што нисмо добро савладали.

„Мораш научити да будеш срећан без страха да ће радост проћи.“

Говорила би да је гледам као неко ко је много тога преживео, но уједно је била свесна да сам тек дете. Бринула се да ме очи предодређују за тугу. Причала ми је приче, мада је знала да их не разумем. Сејала је у мене семе знања и незнања. Није могла да зна хоће ли нићи, јер се семе у људима не залива водом.

Прошетала сам по кући. У летњој кухињи седела је Мамакина мама – Корнелија прва. Звали смо је *Öregmata*. Имала је и друго име – Марија. Желела је да са себе збаци бреме имена Корнелија. Сама је познавала две Корнелије: своју мајку и баку. Обе су носиле тешко бреме, а она се надала да неће морати. Разумљиво је да је морала, то није могло да се промени тако што се одабере неко друго име.

Једном ми је то саопштила као неку горку тајну, коју би жене у породици требало да знају. Тихо сам се играла поред ње и тада ми је у уво дошапнула:

„Алма, ја сам Корнелија.“

„*Öregmata*, зашто ја нисам?“

„Родила си се три месеца пре него што је дошло твоје време. Твоја мајка се плашила да нећеш моћи поднети тако тешко име. Као да су те за ноге држали анђели, који су видели превише зла и нису хтели да те пусте у такав живот, али ти си желела да будеш овде и одабрала си ту анђеоску препирку. Мамака је веровала да ћеш преживети. Рекла је да је сањала како је црна мачка у зубима донела птичицу и спустила је на сто испред ње. Није јој наудила. Говорила је да су те ставили у неку стаклену кутију и да су уместо тебе

дисале машине. Нису могли тако нешто да ти ураде, нису могли да ти надену име Корнелија. Добро је не бити јак, јер онда људи који те воле, уче да буду снажни уместо тебе.”

Желела сам да будем Корнелија. Имала сам осећај да су ме искључиле из рода. У детињству сам се толико наслушала о проклетствима, мистичном бремену и знамењу које су људи вукли читавог живота. Тада сам веровала да човек те ствари носи у свом имену. Данас знам да их носимо у себи и да то нешто с времена на време изађе кроз сузе. Сузе жалоснице или радоснице.

У школи нисам могла да причам наше породичне приче о магичним стварима. Учитељица рече да се сви наши поступци и појаве могу објаснити. Сујеверје и чуда су за необразоване. Називала је то научним материјализмом. Нисам знала о чему је тачно реч, али сам замишљала дугачак бео тунел. Када кроз њега прођем затворених очију, одједном ћу све схватити. Данас знам да тај тунел не функционише.

Корнелија прва је имала стаклено око, док на друго скоро није видела. Изгубила је вид као дете. Била је врло крхка. Повремено сам замишљала да ће се претворити у песак и да ћемо је насути у пешчаник како би нам мерила време. Причала је на необичном мађарском језику којим више нико у селу није говорио. Изговарала је речи са чврстим уверењем да је упућена у њихово тачно значење. Често би их изговарала више пута.

„Алма, камилице моја, донеси ми воду. Воду.”

Реч вода из њених уста звучала је као да би хтела реке и океане, као да потражује све летње кише. Мамака би гово-

рила да јој мудрост коју има црпи снагу. Као да јој се мозак храни костима и мишићном масом. Мамака би је касније носила на рукама. Стављала би је на кревет са таквом лакоћом као да спушта свеже испеглану постељину.

Имала сам осећај да бих у сваком тренутку могла да је подигнем, са њом клиснем у башту и сместим је на неку грану како би се о њој побринуле птице. Замишљала сам да је на неко време одлетела, а да испод одеће није било тело, да јој је крхко лице било само одраз у неком огромном невидљивом огледалу.

Мари-Мама се сећала времена сеоских исцелитеља, травара. Време, када је свугде мирисао мажуран и рузмарин владао изнад леја под прозором. Било је то време камилице, тимижана, алхемије, сремуша и першуна. Било је то време тихе радости, никад продорне. Било је то време осмеха, но не и смејања.

Сећам се мађарских свадби које су биле бучне, али то није била продорна радост. Сећам се горчине. Не знам да ли је била особена само за нашу породицу, али све свадбе су биле меланхоличне. Људи су тамо често плакали. Сећам се лица украшених бисерима плача. Црвених очију. Рекла сам себи да ће моја свадба бити другачија. Биће негде другде. Или уопште неће бити. Заправо није ни била. Последњег лета пре смрти, Мари-Мама је причала чудне приче, као да је хтела да ми их пренесе, пошто ништа материјално није поседовала. Биле су то сасвим другачије бајке од оних које ми је причала пре лета. То су биле приче о људима које никада није срела, али су имали неке везе са нашом породицом.

Причала ми је о прелепој пегавој Амалији, чија је коса сезала до глежњева, а када је напунила двадесет пет година, своју риђу гриву предала је у руке фризеру и одселила се у Аргентину кратке косе, где је отворила шеширџиницу. Њени шешири су личили на воће, велике зреле крушке, напола преломљене орахе и диње. Добро јој је ишло. Слала је смећкасте разгледнице, које би понекад до села путовале и по годину дана. Касније је правила шешире за богате Аргентинке. Ти клобуци подсећали су на егзотичне птице, древна створења. Њена слава трајала је кратко, пошто је помоћница у једном шеширу заборавила иглу на коју се повредила њена најбоља клијенткиња. У првом налету беса написала је писмо свим својим другарицама да бојкотују Амалију. Ова, додуше, није престала да прави шешире, али су се после тога слабије продавали. Неколико је послала великим бродом кући, али сеоске жене нису знале шта да раде с тим, тако да су их уочи првог маја покачиле на расцветалу трешњу. Затим би пролазиле испод крошње и чекале да им шешир падне на главу. Шта би се потом догодило жени којој се Амалијин шешир спусти на главу, нико не зна.

Причала ми је такође о Берталану Болонду који је тобоже отпутовао у Совјетски савез. Нико није знао зашто и на колико дуго. Сељанима није слао вести о себи, само поклоне. Сваке би године неко други добио поклончић из далеке земље. Матрјошке, мале вештачке ракете, Лењинову бисту, везени миље, мали дрвени Кремљ, оловке са српом и чекићем на врху. Писао је и разгледнице, али оне нису доносиле одговоре, пре нова питања. Звучало је као

случајно ишчупане странице из бележнице тајног агента: *комшија је број шри; хлеб је јефтинији него лане.*

Необично је било што су поклони и разгледнице стизале и након Берталанове смрти, као да се то наслеђивало управо као што се с колена на колено преносило име Корнелија. Не зна се ко је разгледнице читао, али су сви знали њихову причу и на разним прославама понављале би се те реченице. Ако би се у селу појавила нека совјетска џицабица, људи би без размишљања рекли: Ах, то је од Берталана.

Тог лета мала соба се препунила духовима. Кроз Мари-Мамине приче све је оживело. Заповедила је јунацима да се скупе из белог света, сви они који су из села једном отишли. Призвала их је назад, како би се помирили са својим коренима ако су им већ приче дале крила. Њихових имена се дан-данас сећам. Мени су тад звучали као митови о грчким боговима и јунацима. Берталан Болондос (Лу-ди Бартоломеј) је био Одисеј.

Путовао је по малим совјетским селима и сакупљао предмете које нико не би умео да употреби. Своје путошества је, наводно, почео са групицом из села, али су се мушкарци поженили са стаменим руским женама. Као да су оживеле дрвене матрјошке црвених образа у марамама са огромним ружичастим божурима. Мари-Мама те фотографије никада није видела, али је руске жене описивала као да их свакодневно среће испред своје зелене капије.

Видела је руске војнике за време Другог светског рата и није их помињала по добру. Када је совјетска армија пролазила кроз село, мали дежмекасти војник ухватио

је за раме високу Мамаку: *Нели, давай в Москву*. Истргнула му се из руку с речима: О томе можеш само да сањаш.

Матрјошке су преплавиле Чехословачку и било их је у свакој школи. Велике матрјошке рађале су мање, а мање су рађале најмање, све до оних које нису могле да се отворе. Увек смо мислили да се самовољно умножавају и да ће их, кад год их отворимо, бити све више и више. Своју матрјошку сам спремила у кутијицу на кључић. Моја соба је била премала и плашила сам се да ће преплавити бојице и луткице.

Нико у селу се више није сећао Берталана, какве су му биле очи, боја гласа, да ли је волео да са другим мушкарцима пије у кафани или је имао неки посебан младеж, али је постао стваран. Свака непотписана разгледница у селу приписивала се њему. Неки су се годинама касније сетили где је живео, колико би у кафани попио. Људи су извлачили успомене попут старе гардеробе из шкриње коју су њихови баба и деда однели на таван, са толико рупа да је постала провидна. Слали су је укруг и свако би на њу придодао понеку заплату и тако је настала прича како је Берталан правио децу која су се после враћала у Словачку, а та деца су имала неке чудне белеге на лакту. Одједном су се многи сетили, али не Берталана, већ тог белега који су имала његова деца и могли би да се закуну да су такве младеже виђали и пре.

„Мари-Мама, реци ми још нешто о Берталану.”

„Реци нешто сама.”

„Било шта?”

„Било шта.”

„Чула сам да је заборавио мађарски, али да никада није добро начио руски. Заглавио се негде између два језика. Причао је неким чудним мађарско-словачко-руским. Зато је слао чудне разгледнице које нико није умео да расту-мачи. Сећаш ли се оне карте на којој је дечјим рукописом било написано *хлеб ѿѣнз нем сок сѿѿојѿиѿ?*”

„Да, видела сам ту разгледницу. На њој је био уоквирен радник са пшеничним класјем.”

Понекад би по њему мерили ток времена. Фамилија се окупљала да сазна ко је следећи добио поклон. Мари-Мама од њега никада ништа није добила. Било јој је жао због тога.

Затим би се причале приче које су се намотавале на постојеће особе, а они би их вукли за собом као овце које је пастир заборавио да ошиша. Било је и таквих прича, које су се људи плашили да причају да, случајно, не би утицале на нечију судбину. Постојао је безмало неписани принцип да приче почну да расту и да се развијају тек онда, када стварни људи оду на онај свет. Као да су се храниле њиховим пепелом. Таква је била и прича Магдолне Итокаш. Итокаш је на мађарском друга прекорна реч за човека који воли да потегне из флаше.

Магдолна је била срдачна, а њене груди су могле да привију читаво село. Мене је увек подсећала на чика Ја-ноша. Њихова лица имала су слично црвенило и велике носеве. Мислила сам да су били род, али једино што су имали заједничко, била је улица у којој су живели, а затим и пивница у коју су одлазили да пију. Људи су причали да су тамо радили и друге непристојне ствари. Као дете неко

време сам мислила да призивају духове прошлости, исмевају старе људе или фалсификују новац, али је чика Јанош имао крупне и дебеле прсте и није умео ништа да нацрта, тако да сам могућност фалсификовања новца одмах одбацила. По мишљењу Мари-Маме ту није било ничег сем блискости по пићу, сродности по течности. Као да их је све што су попили гурало једног ка другом, блискост вина и домаће ракије која се рађа из исте земље.

Магдолна је имала ужасно велик број џепова. После неког времена их је дошивала као закрпе. Једну за другом. Говорило се да у њима држи фраклиће с ракијом коју је крајем лета пекла у својој башти. Најпре их је скривала, али би временом све хвалисавије износила празне флаше како би задивила цело село. Било их је на све стране. Украшавала је њима леје, гурала их међу руже, а када ју је већ мрзело да гаји цвеће, једноставно их је заменила за смеђе и зелене пивске флаше. Имала је систем.

Провидне беле флаше стављала је на прозорску даску, пивске флаше је гурала у земљу дуж стазе, а зелене су обрубљивале цветне леје. Мари-Мама би говорила да се зором Магдолнина кућа цакли као да је од стакла и да се нада да ће пре него што умре, украсити пут чак до гробља. Магдолна је умрла те јесени. Прегазео ју је задружни трактор. Возач је био пијан.

Дороте сам се чак и ја сећала. Обично би поред себе гурала стари бицикл. Без њега не би знала ни корак направити. Људи су говорили да је у кухињи држала паркиран један зарђали бицикл и да је тамо стално стајао. Мари-Мама је тачно знала како се све десило. Када је Дорота била мала,